

Pedagogisk verksamhet vid Västernorrlands museum

*En utredning av behov, mål och pedagogiska strategier
för ökad likvärdighet i länet*

Dnr YLM 2021/14

Laura Brander

**VÄSTER
NORRLANDS
MUSEUM**

Innehåll

Förord	2
Sammanfattning.....	3
1. Inledning	5
Syfte och målsättningar	5
Metoder för att ringa in behov och strategier för pedagogisk verksamhet.....	7
Skola och kulturarv i forskningen	8
2. Resultat	10
Delstudie 1: Omvärldsanalys.....	10
Delstudie 2: Behovsanalys	11
Samtal med anställda vid Västernorrlands museum	13
3. Pedagogisk strategi för Västernorrlands museum.....	13
Vision och mål för pedagogisk verksamhet	14
Förutsättningar för att nå målen.....	16
Utgångspunkter för en pedagogisk idé.....	17
4. Slutsatser och förslag för framtiden.....	19
5. Referenser	22

Förord

Föreliggande utredning är strategiskt avgörande för Västernorrlands museums fortsatta utveckling. Den har genomförts för att museet ska kunna erbjuda i länet likvärdigt kulturarvs- pedagogiskt arbete, speciellt för grundskolan. Utredningen har genomförts i nära samverkan med de nationella processer som pågår kring kulturarvs pedagogik och i samverkan med länets kultur- och skolförvaltningar. Utredningen visar på behov av utveckling avseende samverkan i kommunerna och regionalt, arbete gentemot skolans läroplaner, digital utveckling samt intern samordning med övrig verksamhet på museet.

Resultatet av utredningen tas vidare i museets utvecklingsprocesser kring utställningar och kunskapskommunikation och det prioriterade arbetet för barn och unga, och fortsätter den närmaste tiden med framtagande och utveckling av pedagogisk strategi och flera pedagogiska pilotprojekt.

Ett stort tack till er som på olika sätt varit involverade i projektet och bidragit med stort och smått! Tack förstås till alla informanter, både på museer i olika delar av Sverige och på länets kultur- och skolförvaltningar. Tack till projektgruppen som funnits som stöd och som kommit med viktig input och uppmuntran. Ett särskilt tack till Jonas Byström som genomförde webb- analysen tillsammans med projektledaren och till Carola Nordbäck som gett värdefulla syn- punkter kring texterna.

Sundsvall, den 29 januari 2021

Jenny Samuelsson

Museichef

Laura Brander

Utredare och projektledare

Sammanfattning

I april 2020 startade ett pedagogiskt projekt vid Västernorrlands museum där syftet har varit att utreda hur museet kan nå ut till hela länet och hur museets pedagogiska uppdrag kan formas i förhållande till kommunernas och särskilt skolornas egna uppdrag. Det övergripande målet för utredningen har varit att *ge förslag på hur museets pedagogiska uppdrag gentemot skolan kan formas*.

Det har genomförts två delstudier inom projektet: 1. en omvärldsanalys där syftet främst varit att undersöka hur andra museers pedagogiska verksamhet mot skolan kan se ut, samt 2. en behovsanalys där behov och önskemål hos länets sju kommuner undersökts (se sammanfattningar från delstudierna längre fram i rapporten, s. 10–12). Förutom dessa delstudier har ett antal samtal med anställda vid Västernorrlands museum genomförts. Slutligen har resultat från befintlig forskning vävts in för att komma fram till slutsatserna. Det kanske viktigaste bidraget i det här sammanhanget är Riksantikvarieämbetets kartläggning *Skolan och kulturarvet* (RAÄ 2020).

Slutsatserna kan sammanfattas i ett antal rekommendationer för hur länsmuseum kan ta sig an det pedagogiska uppdraget gentemot skolan. Vikt bör enligt resultaten från delstudie 2 läggas i första hand på grundskolan. Vidare föreslås att Västernorrlands museum ska sträva efter att:

- Skapa relationer och möjligheter till ömsesidigt erfarenhetsutbyte och kunskapshöjning genom samverkan med
 - elever, lärare och skollädares i hela länet
 - musei- och kulturarvs pedagoger på länsnivå men också på nationell nivå, exempelvis genom länsmuseumernas samarbetsråd - [Sveriges största museum](#)
 - lärarutbildningen och forskare vid Mittuniversitetet
- Öka medvetenheten och kunskapen om museet som lärmiljö genom
 - ovannämnda samverkanspartners
 - webben och sociala medier
 - ökad samverkan kring forskning om museer och pedagogik
- Kombinera flera olika lärmiljöer och metoder för att kunna erbjuda lösningar som är anpassade efter kommunernas olika behov och för att kunna nå ökad likvärdighet i länet. Detta innebär utveckling av
 - de fysiska lärmiljöerna på museet
 - digitala lärmiljöer och lärresurser på webben
 - lärresurser till varierande åldersgrupper och ämnen
 - uppsökande verksamhet (särskilt där det inte finns möjlighet att besöka ett museum)
 - aktiviteter som utgår från lokala platser i de olika kommunerna
 - ämnesövergripande teman och innehåll som har en tydlig koppling mot läroplanerna, t.ex. demokratifrågor, lika villkor och normkritik, nationella minoriteter, hållbar utveckling, historiebruk och kritiskt tänkande
- Stärk den pedagogiska kompetensen vid länsmuseum genom att
 - utöka personalstyrkan med för uppdraget lämpligt antal kulturarvs pedagoger
 - ta tillvara den befintliga kompetensen och kunskapsbasen som redan finns hos museets personal

- skapa en arbetsgrupp eller ett team som kontinuerligt arbetar med vidareutveckling av de pedagogiska inslagen i all verksamhet vid museet
- skapa utrymme för pedagogisk reflektion och fortbildning av de anställda
- införa ett systematiskt kvalitetsarbete som inkluderar utvärdering och mål- och resultatuppföljning av den pedagogiska verksamheten

Slutrapporten föreslår också att Västernorrlands museum antar en pedagogisk strategi som innehåller både en vision, uppsatta mål och vilka pedagogiska utgångspunkter eller metoder som museet ska använda sig av för att nå dessa mål. Den pedagogiska strategin kan sedan utgöra en grund för en handlingsplan där målen konkretiseras både på kort och på lång sikt med hjälp av olika aktiviteter. Detta kan förväntas skapa tydlighet och legitimitet kring de pedagogiska frågorna.

Visionen för Västernorrlands museums pedagogiska verksamhet mot skolan föreslås lyda på följande sätt:

Västernorrlands museum fungerar som en pedagogisk resurs för skolor och elever i hela länet. Museets pedagogiska verksamhet mot skolan är eftertraktad och präglas av kompetens och flexibilitet. Den möjliggör för barn och unga att utveckla en medvetenhet om och delaktighet i det gemensamma kulturarvet, i samtiden såväl som i framtiden. Barn och ungas kunskap, kreativitet samt deras egna frågor och berättelser är i centrum och möts med respekt i medskapande processer för lärande.

Mål för denna vision:

1. Alla barn och unga, oavsett var i länet de bor, ges möjlighet att möta och använda kulturarvet i sitt lärande.
2. Den pedagogiska verksamheten vid läns museet präglas av barn och ungas delaktighet med fokus på medskapande pedagogik och lustfyllt lärande
3. Innehållet i den pedagogiska verksamheten utgår från museets uppdrag samtidigt som det speglar skolans behov

Den pedagogiska idén föreslås utgå från *delaktighet, medskapande pedagogik* samt *aktivt och kreativt lärande*. Barn och unga är den viktigaste målgruppen för den pedagogiska verksamheten som riktas mot skolan, därför är det också viktigt att ta reda på vad de önskar och att de är med och tar fram både metoder och innehåll till den pedagogiska verksamheten vid läns museet. Likaså är aktiva och upplevelsebaserade metoder centralt för kulturarvs pedagogik, och särskilt när målgruppen är barn och unga.

Utredningen föreslår också att läns museet i ett första steg genomför ytterligare en behovsanalys, då gentemot lärare i länet, för att ta reda på mer om deras behov och önskemål. Här finns en del dokumenterat i RAÄ:s rapport (2020) och i en nyligen genomförd undersökning i Sundsvalls kommun (Svedin 2020), men det vore positivt att få ett samlat grepp om lärarnas tankar och behov. Detta kan sedan fungera som en utgångspunkt för att ta fram aktiviteter och metoder tillsammans med barn och unga.

1. Inledning

I de regionala museernas eller läns museernas uppdrag ingår bland annat att “göra länens kulturarv tillgängligt, fördjupa kunskapen om kulturarvets mångfald, öka insikten om det förflutna och samtiden, samt dokumentera och förmedla länens historia och värdet av kulturmiljöerna till invånarna” ([Länsmuseerna 2020](#)). Gemensamt för de regionala museernas uppdrag är att de ska nå hela länet, något som Västernorrlands museum upplever inte gjorts i tillräckligt hög grad.

För närvarande pågår ett större utvecklingsarbete på Västernorrlands museum så att dess verksamhet ska bli relevant för, handla om, och nå ut till invånare i hela länet. All verksamhet vid läns museet – kulturmiljövård, samlingar, kommunikation, utställningar, programverksamhet – har också ett pedagogiskt uppdrag och flera av läns museets centrala mål handlar om lärande. Enligt målbild för 2021 ska Västernorrlands museum bidra till samhällets uppbyggnad i länet genom att:

- vara en resurs för hållbar utveckling och folkhälsa
- göra kulturarvet angeläget och främja ett kulturarv som bevaras, används och utvecklas
- skapa möjligheter för framtidens kulturarv och kommande generationers lärande
- vara en given, efterlängtd och älskad mötesplats och kulturarvsupplevelse
- främja och stärka kulturarvet som kunskapskälla, och människors historiska och kulturella medvetenhet¹

En viktig del i det pågående utvecklingsarbetet är det kulturarvspedagogiska uppdraget riktat till skolan. Denna verksamhet har varit vilande under en övergångsperiod, då arbetssätt för publik verksamhet, kunskapskommunikation och basutställningar prioriterats och förutsättningar för pedagogisk verksamhet i uppdraget skapats, bland annat genom den här utredningen. Utredningen ska således ge svar på hur det pedagogiska uppdraget mot skolan bör utformas med hänsyn taget till läns museets resursläge och övriga verksamhet.² Utredningen har genomförts i form av ett projekt under perioden april 2020 till januari 2021.³

Syfte och målsättningar

Syftet med projektet har varit att utreda hur Västernorrlands museum kan nå ut till hela länet och hur museets pedagogiska uppdrag kan formas i förhållande till kommunernas och särskilt skolornas egna uppdrag. Utredningen har avgränsats till att handla om den pedagogiska verksamheten som bedrivs just mot skolan, även om museet övergripande strävar mot det livslånga lärandet, där både barn och vuxna är viktiga målgrupper och där upplevelser även på fritiden är av stor vikt. Men i den här undersökningen är skolan i huvudfokus, då barn och unga är en central och prioriterad målgrupp för den pedagogiska verksamheten (se Uppdragsavtal 2018). Med skola menas här förskola, grundskola, gymnasieskola samt särskola.

¹ Måldokument 2021 för stiftelsen läns museet Västernorrland, internt arbetsdokument

² För en sammanfattning av den pedagogiska verksamheten för Västernorrlands museum under senare tid, se Nordlund & Öhman (2019), Pedagogisk verksamhet 2015-2019. Opublicerad rapport vid Västernorrlands museum.

³ Laura Brander har varit projektledare och utredare, styrgruppen har bestått av museichef Jenny Samuelsson och avdelningschef Kajsa Hartig. Som bollplank och rådgivare har det funnits en projektgrupp bestående av Jonas Byström, Mona Nilsson, Paulin Norgren och Johanna Ulfsdotter, samtliga medarbetare vid Västernorrlands museum. Carola Nordbäck, Mittuniversitetet, har agerat expert och rådgivare i arbetet med slutrapportens utformande.

Det övergripande målet för utredningen är att i denna slutrapport *ge förslag på hur det pedagogiska uppdraget gentemot skolan för Västernorrlands museum kan formas*. Utredningen har haft flera delmål som initialt sammanfattades under följande tre punkter:

1. Genomförande av en omvärldsanalys:
 - a) Hur kan andra läns museers pedagogiska verksamhet mot skolan se ut och hur finansieras den? Hur presenteras den pedagogiska verksamheten på webben?
 - b) Vad säger den befintliga forskningen om samverkan mellan skola och museer?
2. Genomförande av en behovsanalys:
 - a) Vilka behov har länets sju kommuner i förhållande till läroplan och skolornas eget uppdrag?
 - b) Vilka möjligheter har skolorna idag för att kunna ta del av museets verksamhet?
 - c) Vilka roller har museet i förhållande till skolornas uppdrag och ser de olika ut med hänsyn till olika skolformer och målgrupper?
3. Utformande av ett förslag på hur museets pedagogiska uppdrag gentemot skolan bör se ut i framtiden:
 - a) definiera framgångsfaktorer för fortsatt arbete
 - b) definiera målgrupper
 - c) utforma långsiktiga mål för den pedagogiska verksamheten utifrån museets övergripande mål samt skolornas behov
 - d) utforma förslag på en pedagogisk idé eller liknande
 - e) utforma aktivitets- och resultatmål

Enligt utredningens idé- och beslutsunderlag bör förslaget på det pedagogiska uppdraget förhålla sig till museets olika verksamheter. Digitalisering och likvärdighet är faktorer som kommunerna lyfte som särskilt viktiga inför utredningen (Idé- och beslutsunderlag, 2020). Utredningens målformuleringar relaterar både till Västernorrlands museums uppdrag och målbild samt till regionens kulturplan och kulturarvsprogram. Enligt den övergripande målbilden ska museet arbeta med att stärka sin verksamhet för barn och unga bland annat genom ökad delaktighet. Andra viktiga målbilder är arbetet med hållbarhet, digitalisering och att museet ska fungera som en oberoende arena för demokrati (se Uppdragsavtal 2018:2). Dessa målbilder går förstås hand i hand med de uppställda målen för regionens kulturarbete. Kultur i skolan ska vara ett prioriterat utvecklingsområde där bland annat digitalisering, demokrati, delaktighet, normkritik och nationella minoriteter ingår som centrala utvecklingsområden (se [Kulturplan för Västernorrland 2019:57–59](#)). Likaså understryker regionens kulturarvsprogram den demokratiska värdegrunden och idén om ett tillgängligt kulturarv. Enligt kulturarvsprogrammet ska hållbarhet vara ett centralt perspektiv i arbetet med kulturarv (se [Kulturarvsprogram 2017–2020](#)).⁴

I utredningen används begreppen *pedagogik* och *kulturarvspedagogik*. Pedagogik definieras här i generella termer som processer som syftar till att stötta lärande.⁵ Kulturarvspedagogik (eng “heritage learning”) kan följaktligen användas för att ringa in stöd för lärandeprocesser som handlar om just kulturarv. Begreppet ses ofta som en paraplyterm för museipedagogik, arkivpedagogik, kulturmiljöpedagogik och konstpedagogik (Zipsane 2009:174). För Västernorrlands museum är

⁴ *Strategiskt kulturarvsprogram för Västernorrland 2017-2020* har reviderats för en ny programperiod (2021-2024) och innehåller samma vision och mål som den tidigare versionen, enligt kulturarvskonsulenten Sofia Lundin (muntlig information 2021-01-11).

⁵ Se NE:s definition <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/pedagogik> samt John Browns inlägg <https://johnbrownpraxisgroup.medium.com/what-is-pedagogy-5b2381222418> (hämtad 2021-01-25)

kunskap och lärande om kulturarv i Västernorrland förstås en hög prioritet. Men det är också viktigt att betona att de pedagogiska processerna inte bara syftar till lärande *om* kulturarv. Sara Grut och Sofia Kling definierar kulturarvspedagogik som lärande *genom* kulturarv. De menar att i stället eller vid sidan av att lära sig fakta blir syftet med kulturarvspedagogiska aktiviteter att deltagaren ska stärka även andra förmågor, exempelvis att arbeta med digitala medier eller att utveckla interkulturell kompetens (Grut & Kling 2011:1). Lärande genom kulturarv kan vidare ses som en upplevelse som bidrar till inspiration och välmående hos deltagaren (Hansen 2014:8). Idag används också verbet "kulturarva" då deltagaren är med och skapar kulturarv.⁶ Det kan med fördel ske i pedagogiska sammanhang. Detta bredare synsätt på begreppet kulturarvspedagogik kan anses passa väl in i Västernorrlands museums uppdrag och i föreliggande utredningens förslag på vilka pedagogiska strategier museet kan tänkas anta.

Det kan också vara på sin plats att säga några korta ord om begreppet *digitalisering*. Digitalisering handlar om samhällsutveckling och demokrati, och på så sätt är det också en viktig aspekt i arbetet för ökad likvärdighet. Digitalisering kan definieras som en process där människor utifrån sitt agerande medverkar till användandet av teknik i olika former för att utveckla organisationer och samhälle. Det kan handla om flera olika dimensioner och i Katarina Gidlunds förenklade modell används de tre s:en: saker, sätt och samhälle. Digitalisering kan alltså innefatta väldigt konkreta saker såsom teknik, men det handlar också mycket om hur vi betar oss, sätten vi tar oss an tekniken. Till sist handlar det om samhället och de förändringar som digitaliseringen för med sig. (Gidlund 2019) Dessa tre dimensioner kan vara bra att ha med sig när vi talar om utveckling av den pedagogiska verksamheten gentemot skolan.

Metoder för att ringa in behov och strategier för pedagogisk verksamhet

Som ovan nämnts så har utredningen genomfört två delstudier, en omvärldsanalys och en behovsanalys, för att kunna ta fram ett förslag för den pedagogiska verksamheten vid Västernorrlands museum. Vad de olika delstudierna kommit fram till redovisas under stycket *Resultat*. Men först något om vilka metoder som använts i delstudierna och i projektet övrigt.

Delstudie 1, *omvärldsanalysen*, omfattade tre mindre undersökningar: en analys av samtliga läns museers och ytterligare tolv kulturarvsinstitutioners hemsidor (totalt 36 webbplatser), uppföljande intervjuer med tio museipedagoger samt en enkät om läns museers ekonomiska förutsättningar för att bedriva pedagogisk verksamhet. Syftet med dessa undersökningar var att få en övergripande bild av hur läns museers pedagogiska verksamhet gentemot skolan kan se ut (se bilaga för detaljer för omvärldsanalysens genomförande och resultat).

Delstudie 2, *behovsanalysen*, innefattade intervjuer med skolchefer och kulturchefer från länets samtliga kommuner. Intervjuerna syftade till att ta reda på kommunernas syn på hur läns museet bör arbeta i relation till skolans måluppfyllelse, till exempel, vilken roll bör läns museet ha då det gäller den pedagogiska verksamheten, vilka långsiktiga mål museet bör ha och vilka målgrupper som bör prioriteras (se bilaga för behovsanalysens genomförande och resultat).

Förutom dessa två delstudier har ett antal möten och samtal genomförts, bland annat med anställda vid Västernorrlands museum, regionen, Hålsjö folkhögskolas häxmuseum, Tierps kommun och vid Riksantikvarieämbetet. Samtalen har syftat till att få in goda idéer samt synpunkter på

⁶ Om begreppet "kulturarva" se exempelvis Qaisar Mahmoods blogginlägg <http://www.sverigemuseer.se/stafettbloggen/2012/10/qaisar-mahmood-alla-har-ratt-att-kulturarva/>

vilka frågor som kan vara viktiga att ta hänsyn till i processen då en ny pedagogisk verksamhet vid Västernorrlands länsmuseum ska skapas.

Ytterligare en viktig del i projektet har varit en översiktlig genomlysning av forskningsläget. Vad har tidigare skrivits om relationen mellan kulturarvsinstitutioner och skolor? I avsnittet nedan redovisas några centrala slutsatser från tre för den här utredningen särskilt viktiga publikationer.

Skola och kulturarv i forskningen

Det finns en del skrivet om skola och kulturarv från de senaste decennierna i ett svenskt perspektiv, även om det inte kan sägas vara någon diger samling av forskningsresultat. Det finns ett antal avhandlingar, uppsatser, bokkapitel och rapporter som det tyvärr inte finns utrymme att redogöra för i detalj i den här rapporten, utan i stället lyfts framförallt tre kartläggningar som visat sig vara särskilt centrala för projektets syften. Det är Riksantikvarieämbetets rapport från regeringsuppdraget *Skolan och kulturarvet*, som utkom i november 2020 (RAÄ, 2020), en undersökning av lärares uppfattningar om Sundsvalls museum (Svedin, 2020), samt en relativt färsk forskningsöversikt om kulturarvsinstitutionernas relation till skolväsendet (Zipsane, Löfstedt & Lundborg, 2018).

Alla elever har inte tillgång till kulturarvet

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) fick år 2018 i uppdrag av regeringen att kartlägga betydelsen av kulturarvsinstitutioners arbete för skolväsendet. I kartläggningen har RAÄ undersökt hur samarbetet mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutioner fungerar samt hur det har utvecklats över tid. Ett viktigt syfte för regeringsuppdraget var också att främja samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutionerna i alla delar av landet (RAÄ 2020). Resultaten är viktiga för det här projektet då den framtida pedagogiska verksamheten vid Västernorrlands museum kan sättas in i ett nationellt perspektiv. De generella trenderna kan på så sätt tas in och vissa fallgropar kan undvikas. Rapporten innehåller även en hel del konkreta förslag på vad kulturarvsinstitutioner kan arbeta med för att stärka relationen till skolans värld och många av dem verkar stämma överens med de behov som finns hos kommuner i Västernorrlands län.

Kartläggningens viktigaste resultat kan sammanfattas i följande tre punkter (RAÄ 2020:6):

1. *Alla elever har inte samma tillgång till kulturarvet.*

Den främsta orsaken är geografiska avstånd, men även ekonomin. Majoriteten av besöken görs av skolor i närområdet och majoriteten av landets större museer ligger i de större städerna. Många kulturarvsinstitutioner arbetar aktivt för att utjämna ojämlikheter genom att till exempel erbjuda uppsökande verksamhet eller gratis busstransporter. Det finns en stor potential att utveckla det digitala.

2. *Kulturarvsinstitutionerna nyttjas inte som en pedagogisk resurs i full utsträckning.*

Det finns ingångar i skolans styrdokument och utmaningar i undervisningen i flera ämnen som skulle kunna öppna upp för en mer utvecklad samverkan. Exempelvis demokratiuppdraget, begreppen källkritik och historiebruk, samt lärarnas kompetensutveckling. Genom att erbjuda alternativa lärmiljöer kan kulturarvsinstitutionerna även stimulera till livslångt lärande.

3. *På många håll saknas strukturer som underlättar för samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutionerna.*

Flera myndigheter har uppdrag som inkluderar möjligheter att arbeta med detta. På lokal nivå arbetar många regioner och kommuner för att elever ska få ta del av kulturarvet men många andra gör det samtidigt inte. För att samverkan ska kunna fungera behövs strukturer som på olika vis underlättar och möjliggör samarbete.

Behov av ökad medvetenhet

Liknande resultat kom fram i en nyligen genomförd undersökning av pedagogers uppfattningar om och förväntningar på Sundsvalls museum (Svedin 2020). Studien genomfördes genom en kvalitativ enkät riktad till lärare i Sundsvalls kommun, i syfte att öka förståelsen av hur museet kan bidra till att utveckla skolans pedagogiska praktik. Undersökningen visar att det finns behov av bland annat ökad medvetenhet om museet som lärmiljö, till exempel genom lärarutbildning och fortbildning samt hos kommunens skolledningar. Museets lärmiljö och verksamhet behöver anpassas för att i högre utsträckning attrahera fler kategorier av lärare, genom exempelvis arbete med ämnesövergripande teman, elevernas generella förmågor och utveckling av material anpassat till varierande åldersgrupper och ämnen. Undersökningen visar också att museet borde överväga ökad digitalisering.

Här finns alltså flera konkreta och aktuella teman att arbeta vidare med, som både lyfts i forskningssammanhang och i det här projektet, precis som resultaten längre ned kommer att visa.

Obalans i relationen skola och kulturarv

Det känns nästan som en olycklig kärlek, där museet är den försmådda parten som inte riktigt når fram med sin kärleksförklaring till skolan.⁷

När det gäller samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutioner finns en forskningsöversikt från 2018, där resultat från forskningen sedan millennieskiftet sammanfattas. Forskningsöversikten visar bland annat att samarbetet mellan kulturarvsinstitutioner och skolväsende inte varit helt jämlikt och att denna ojämlikhet har sin grund i framförallt två orsaker. Den ena är att det i kulturarvsinstitutionernas styrdokument finns tydliga formuleringar om att vara en resurs för skolan, medan "det råder en avsaknad av en motsvarande uppmaning till skolan att bruka kulturarvsinstitutionerna som resurser i undervisningen" (Zipsane, Löfstedt & Lundborg 2018:3). Den andra anledningen till ojämlikheten är att det föreligger en viss okunskap om varandra, och att de två sektorerna ligger tämligen långt ifrån varandra både politiskt och innehållsmässigt. De framgångar som funnits inom samverkan kan härledas till eldsjälarna och då särskilt inom kulturarvsinstitutionerna. Ofta har samverkan begränsats till en form av envägskommunikation, där museerna skapar aktiviteter utan skolans medverkan. Brist på tid och pengar i skolan samt att skolan inte prioriterar kultur anges som hinder i samarbetet mellan skola och kulturarvsinstitutioner. Men i de fall där lyckade samverkansformer kunnat genomföras har det också varit givande. (Zipsane, Löfstedt & Lundborg 2018)

Även RAÄ:s kartläggning pekar på att både skolan, kulturarvsinstitutionerna och politiken behöver engagera sig mer för att främja samverkan på ett sätt som får effekt för många. Det räcker inte med att förändra eller stärka en enskild faktor. "För att åstadkomma en långsiktig förändring behöver frågan behandlas ur flera olika perspektiv och inkludera aktörer på alla nivåer från både utbildnings- och kulturarvssektorn." (RAÄ 2020:59)

⁷ Annika Bergsland; "Så mötas de två: skola och museum: en museipedagogisk diskurs", Uppsala universitet, Institutionen för kulturanthropologi och etnologi 2003 (s. 9 i Zipsane et al 2018)

Forskningsöversikten indikerar att museibesök kan leda till positiva effekter såsom medvetenhet om det gemensamma kulturarvet, starkare självkänedom och tryggare identitet hos elever (Zipsane, Löfstedt & Lundborg 2018:4). Ett annat resultat som lyfts fram är vikten av att museerna bedriver ett fungerande kommunikationsarbete mot lärare för att bygga mer långsiktiga relationer och starkare samverkan. Samverkan gynnas även när museernas verksamhet och resurser är kommunicerade och förankrade hos olika beslutsfattare, som skolans huvudmän och rektorer. (Zipsane, Löfstedt & Lundborg 2018:37)

Enligt forskningsöversikten kan samverkan mellan museer och skolan främjas även genom kompetensutveckling av både lärare och museipedagoger. Att få in inslag av hur kulturarv kan användas för måluppfyllelse i skolan i lärarutbildningen är ett sätt att arbeta vidare med frågan. (Zipsane, Löfstedt & Lundborg 2018:45f) Kulturarvsinstitutionerna skulle också kunna ge ett värdefullt bidrag till lärarnas kompetensutveckling i framförallt historieundervisningen, men även i andra ämnen (RAÄ 2020:31; Svedin 2020).

De här tre kartläggningarna visar på att Västernorrlands museum inte är ensam om att uppleva svårigheter i att på ett likvärdigt sätt erbjuda en för skolan intressant och aktuell pedagogisk verksamhet. Den tidigare forskningen visar på flera konkreta teman som kan omvandlas till strategier för att långsiktigt kunna arbeta med att stärka den pedagogiska verksamheten vid Västernorrlands museum och samverkan mellan museet och skolan i länet. Det är många gemensamma nämnare i studierna och vi kommer att se nedan att slutsatser från tidigare forskning sammanfaller även med resultat som framkommit i den här utredningens delstudier.

2. Resultat

Vilka resultat har då delstudierna visat på? Vad kan vi dra för slutsatser och hur kan dessa komprimeras till ett förslag på hur museets pedagogiska uppdrag gentemot skolan bör se ut i framtiden? Nedan redovisas slutsatserna från de olika delstudierna och hur de kan relateras till den bild som presenteras i tidigare forskning.

Delstudie 1: Omvärldsanalys

Omvärldsanalysens syfte var att ge svar på hur andra läns museers och kulturarvsinstitutioners pedagogiska verksamhet mot skolan kan se ut. Delstudien omfattade tre mindre undersökningar. För det första undersöktes hur den pedagogiska verksamheten presenteras på ett antal museers hemsidor. För det andra genomfördes uppföljande intervjuer med museipedagoger från tio olika museer som ingått i webbundersökningen. Frågorna i dessa intervjuer fokuserade på digitalisering, samverkan och framgångsfaktorer för att nå ökad likvärdighet i den pedagogiska verksamheten. Den tredje undersökningen hade som syfte att ta reda på hur finansieringen och bemanningen för den skolpedagogiska verksamheten ser ut hos läns museerna. Detta genomfördes via en e-postenkät.

Studien av museernas webbsidor visade att samtliga läns museer har information till skolor och lärare på sina hemsidor. Webben är en viktig kanal för information och för bokning av aktiviteter. Många museer har lagt ned mycket tid och arbete för att göra informationen lättillgänglig. Var i webbstrukturen informationen till skolor placeras varierar. De mest tydliga uppläggen uppfattades vara de där informationen finns lättillgänglig under en huvudrubrik, så att besökaren inte behöver söka efter informationen eller gissa bakom vilken flik den gömmer sig. Att dela in informat-

ion och material utifrån elevernas ålder eller stadie, såsom en del läns museer gör, ger också ett pedagogiskt och tillgängligt intryck.

De flesta läns museer arbetar med att presentera olika skolprogram på webben och ofta finns det också digitala lärresurser knutna till skolprogram. Detta kunde ses hos mer än hälften (15 av 24) av läns museer. Det handlar oftast om lärresurser i form av lärarhandledningar eller elevmaterial som kan printas ut eller läsas online. Det är få läns museer som arbetar med några andra typer av digitala lärresurser än studiematerial (endast två vid tidpunkten för undersökningen), men bland de tolv övriga kulturavsnitten hade flera lite mer avancerade digitala lärresurser, t.ex. Naturhistoriska riksmuseet genom bland annat digitala tipspromenader och Världskulturmuseet genom webbplattformen [Human nature skola](#).

Sju av 24 läns museer gör kopplingar mot läroplanen och då är det oftast i lärarhandledningarna som kopplingen görs. En iakttagelse som gjordes var att koppling mot läroplanen eller läroplaner gav ett intryck av tydlighet och professionalitet.

Endast ett fåtal museer hade information som var riktad direkt mot skolelever eller barn och unga. Det är påtagligt att lärarna är den huvudsakliga målgruppen som webbsidorna riktar sig mot.

Vidare visade intervjuerna med museipedagogerna att samverkan är viktig för likvärdigheten och att digitalisering sker i mycket olika omfattning. De flesta intervjuade menade att de vill jobba mer med både samverkan och digitalisering men att det är ett långsamt kontinuerligt arbete. Hinder som nämndes var tidsbrist, brist på kompetens inom digitala arbetssätt och ibland ett visst ointresse. Framgångsfaktorer för lyckad pedagogisk verksamhet mot skolan och för ökad likvärdighet var flera. Kopplingen mot läroplanen i arbetet med skolpedagogiska frågor fördes fram som en viktig faktor av flera pedagoger, likaså variationen av aktiviteter och lärresurser samt tydlighet och tillgänglighet på webben. Ytterligare en faktor är strukturerad samverkan med regionen och med kommunerna på olika nivåer, men också med högre utbildning (t ex lärarutbildningar). Då det gäller finansiering och budget så nämns gratis eller subventionerade bussresor som en faktor som ökat likvärdigheten i regionen, ibland i kombination med gratis skolbesök eller planerade virtuella aktiviteter. Sammanfattningsvis kan konstateras att en variation av olika typer av aktiviteter, tydliga kopplingar mot läroplanen, samverkan med olika viktiga aktörer och ibland gratis bussresor är det som gjort att museipedagogerna uppfattar sin verksamhet som framgångsrik.

Den tredje undersökningen, där vi efterfrågade information om museernas finansiering och bemanning av den pedagogiska verksamheten, gav tyvärr magra resultat. Svarefrekvensen blev låg och därför är det svårt att dra några slutsatser. Men de svar som skickades in (7 av 24 läns museer) antyder att det varierar ganska mycket mellan hur stor budget läns museerna har för sin pedagogiska verksamhet och att de personer som arbetar med pedagogiska frågor gentemot skolan gör det sällan på heltid. Fyra museer angav att de har 2–4 personer som arbetar med skolpedagogiska frågor. De tre övriga museerna hade fem, sju och tio anställda med ansvar för pedagogiska frågor i sina tjänster.

Delstudie 2: Behovsanalys

Behovsanalysen i delstudie 2 hade som syfte att ta reda på vilka behov och önskemål kommunerna i Västernorrlands län har då det gäller läns museets pedagogiska verksamhet gentemot skolan och hur kommunerna ser på möjligheterna att öka likvärdigheten i länet (se bilaga för en mer

detaljerad sammanfattning av delstudien). Som metod användes semistrukturerade intervjuer med samtliga skol- och kulturchefer i länets sju kommuner; Härnösand, Kramfors, Sollefteå, Sundsvall, Timrå, Ånge och Örnsköldsvik. Frågor som ställdes var bland annat följande:

- Vilka behov har länets sju kommuner i förhållande till läroplan och skolornas eget uppdrag?
- Vilka möjligheter och behov har skolorna idag för att kunna ta del av museets verksamhet?
- Vilka roller har länsmuseum i förhållande till skolornas uppdrag och ser de olika ut med hänsyn till olika skolformer och målgrupper?

Intervjuerna i den här delstudien gav mycket intressant och matnyttig information. Det är tydligt att kommunerna i Västernorrlands län har en del gemensamma intressen, men också specifika önskemål och behov. De likheter som finns kan sammanfattas i att samtliga kommuner ser ett syfte med länsmuseumets pedagogiska verksamhet samt att de är positiva till ökad samverkan och ökad digitalisering. Även närhetsprincipen, att länsmuseum ska arbeta mer lokalt i kombination med digitala arbetssätt, lyfts av nästan samtliga kommuner. Något som också verkar som en gemensam önskan är att länsmuseum ska arbeta närmare läroplanerna och med en ökad bredd och variation av aktiviteter. Dessa aspekter (ökad digitalisering, närhetsprincipen, koppling mot läroplan och ökad variation) kan samtliga relateras till begreppen tillgänglighet, likvärdighet och demokrati som också rymts i länsmuseumets övergripande målbild.

Kommunerna som ligger närmare Härnösand skulle gärna besöka Murberget om förutsättningar i form av ekonomiska resurser fanns, medan de kommuner som finns på ett längre geografiskt avstånd har svårt att resa oavsett resurser. En resa från exempelvis Ånge eller de nordliga delarna av Örnsköldsvik till Murberget skulle ta alltför lång tid av en skoldag, om en dag ens skulle räcka. De kommuner som ligger längre bort önskar också oftare färdiga paketlösningar som kan användas oavsett om du kan besöka länsmuseum eller ej. Kommunerna med egna stadsmuseer verkar inte ha lika stora behov av samverkan med länsmuseum som andra, mindre kommuner. Kommunerna med egna stadsmuseer är större till sin storlek och känner möjligtvis att utbudet av kultur för skolelever redan är tämligen god. Länsmuseumets aktiviteter kan då kännas perifera. Men dessa kommuner är ändå intresserade av samverkan på olika sätt, exempelvis har de uttryckt sin vilja att delta i ett nätverk för kulturarvs- och pedagogiska frågor.

När svaren i intervjuerna relateras till delstudie 1 så kan vi se flera intressanta paralleller. Digitalisering är utan tvekan en högaktuell fråga i och med coronakrisen, och det ser ut som att flera länsmuseum vill utveckla sin digitala verksamhet idag och i framtiden. Flera länsmuseum nationellt nämner också aspekter som variation av aktiviteter, uppsökande verksamhet och koppling mot läroplan(er) då vi talar om framgångsfaktorer för den pedagogiska verksamheten vid museerna. Det här korrelerar också med det som efterfrågas av kommunerna i Västernorrland. Några andra framgångsfaktorer som kom fram i intervjuerna i den första delundersökningen var nätverk mellan regionen, länsmuseum och kommuner samt gratis bussresor. Dessa aspekter efterfrågas inte i lika hög grad av kommunerna i Västernorrlands län, men ska kanske inte heller avfärdas som möjliga vägar att gå. Länsmuseum bör enligt den här utredningen hålla sig öppen för flexibla och olika lösningar för de olika delarna av länet.

Samtal med anställda vid Västernorrlands museum

Att genomföra samtal med anställda vid läns museet fanns inte från början med i något av projektets delmål, men det blev ganska tidigt tydligt att det var högst relevant att få in synpunkter från personer som känner till museets publika verksamhet. På grund av tidsramarna har det inte gjorts någon systematisk undersökning av de anställdas syn på den pedagogiska verksamheten, men totalt har sju samtal med nio anställda genomförts. Dessa medarbetare har på olika sätt varit involverade i frågor som handlar om museets pedagogiska och publika verksamhet. Samtalens längd har varierat mellan 30 och 60 minuter och de har genomförts i olika stadier av processen. Samtliga projektmedlemmar deltog i enskilda samtal i början av projektet våren 2020 och ytterligare fyra medarbetare deltog i två samtal under hösten 2021. Frågor som ställdes vid de här samtalen handlade om hur den pedagogiska verksamheten har sett ut och ser ut idag, men också vilka förslag och vilka möjligheter den anställde ser i och med att verksamheten ska byggas upp.

I samtalen med anställda vid läns museet har det kommit fram både utmaningar och möjligheter för hur den pedagogiska verksamheten kan eller bör organiseras. Utmaningar som de anställda ser är dels brist på kompetens, vilket kan skapa otrygghet och oro, dels bristen på tid i en redan ganska hektisk tillvaro. Om fler ska involveras i det pedagogiska arbetet bör det skapas både tid och utrymme för att aktivt kunna delta i ett sådant arbete, men också möjligheter för kompetensutveckling i exempelvis pedagogiska metoder och kulturarvs pedagogik. Samtidigt såg många att det finns stora fördelar med att integrera det pedagogiska uppdraget i flera av museets verksamhetsområden. Flera delar behöver utvecklas pedagogiskt för att få till en mer professionell och tilltalande verksamhet. Vissa stuprör skulle kunna undvikas om fler var involverade i ett framtida pedagogiskt team, menar de anställda.

Teman som de anställda ansåg vara viktiga att integrera i den pedagogiska verksamheten var bland annat hållbarhet, digitalisering och det immateriella kulturarvet, nationella och andra minoriteter, normkritik och lika villkor. Ett perspektiv på livslångt lärande ansågs önskvärt av flera, samtidigt som några medarbetare betonade den vetenskapliga förankringen och källkritiken i museets pedagogiska arbete. Konkreta idéer kring metoder togs också upp, t.ex. vidareutveckling av studielådor och att använda berättelser som en metod för levandegörande. En annan viktig fråga som kom upp vid ett av samtalen var att involvera barn och ungdomar i museets verksamhet på ett mer konkret sätt.

3. Pedagogisk strategi för Västernorrlands museum

Med det ovanstående i bagaget ska vi nu titta på hur Västernorrlands museum skulle kunna arbeta för att skapa tydlighet och utvecklingsbenägenhet i den pedagogiska verksamheten gentemot skolan. Här ges således förslag på en pedagogisk strategi, det vill säga, en övergripande plan för hur den pedagogiska verksamheten ska formars och utvecklas. Den pedagogiska strategin bör bestå av en vision, övergripande mål och strategiska tillvägagångssätt som kan ligga till grund för mer detaljerade handlingsplaner. Just det här förslaget utgår från den pedagogiska verksamheten gentemot skolan, men detta kan med fördel även användas som en utgångspunkt för annan pedagogisk verksamhet vid museet.

Det finns en mängd av styrdokument som den pedagogiska strategin behöver förhålla sig till. Som globala och nationella utgångspunkter finns exempelvis [Barnkonventionen](#) (artikel 29–31) samt Agenda 2030 med de globala målen för hållbar utveckling. Riksantikvarieämbetets vision och mål för samverkan mellan kulturarvsinstitutioner och skola (RAÄ 2020:9) fungerar också som en avstamp för formulering av en pedagogisk strategi.⁸ Regionala styrdokument som den pedagogiska strategin ska relatera till är [Regionalt uppdragsavtal till stiftelsen Länsmuseum Västernorrland](#) samt [Kulturplan för Västernorrland 2019-2022](#).⁹

Den pedagogiska strategin som föreslås i den här rapporten utgår från tanken att lärande sker i samspel mellan olika individer, ett så kallat sociokulturellt perspektiv på lärande.¹⁰ Lärandet kan också ske i samspel mellan individer och olika typer av material eller kunskapskällor. Barn och ungdomar är således delar av en process där de själva skapar kunskap och bidrar till sitt lärande. Kunskap och lärande får dessutom en ökad betydelse om de är själv med och påverkar och agerar i situationen där lärande sker (Dewey 2004).

Vision och mål för pedagogisk verksamhet

Visionen för Västernorrlands museum pedagogiska verksamhet mot skolan föreslås lyda på följande sätt:

Västernorrlands museum fungerar som en pedagogisk resurs för skolor och elever i hela länet. Museets pedagogiska verksamhet mot skolan är eftertraktad och präglas av kompetens och flexibilitet. Den möjliggör för barn och unga att utveckla en medvetenhet om och delaktighet i det gemensamma kulturarvet, i samtiden såväl som i framtiden. Barn och ungas kunskap, kreativitet samt deras egna frågor och berättelser är i centrum och möts med respekt i medskapande processer för lärande.

Mål för att nå denna vision:

1. Alla barn och unga, oavsett var i länet de bor, ges möjlighet att möta och använda kulturarvet i sitt lärande.
2. Den pedagogiska verksamheten vid länsmuseum präglas av barn och ungas delaktighet med fokus på medskapande pedagogik och lustfyllt lärande.
3. Innehållet i den pedagogiska verksamheten utgår från museets uppdrag samtidigt som det speglar skolans behov

⁸ Riksantikvarieämbetets formuleringar bygger på regeringens proposition Kulturarvspolitik (Prop. 2016/17:116) som ligger till grund för det uppdrag som regeringen gav Riksantikvarieämbetet i oktober 2017, att kartlägga kulturarvsinstitutionernas betydelse för skolan och att främja samverkan mellan dessa. RAÄ:s vision formuleras på följande sätt: "Kulturarvsinstitutionerna nyttjas som en pedagogisk resurs för skolan som möjliggör för elever att utveckla en medvetenhet om och delaktighet i det gemensamma kulturarvet." (s. 9)

⁹ Strategiskt kulturarvsprogram för Västernorrland, s. 4. Inspiration har hämtats bland annat från [Världskulturmuseernas pedagogiska strategi 2019-2021](#).

¹⁰ Det här sättet att se på lärande utgår ofta från teoribildning av bland annat Dewey (2004) och Vygotskij (1998). I Sverige refereras det ofta till Säljö (2000) då vi talar om en sociokulturell syn på lärande.

1. Alla barn och unga, oavsett var i länet de bor, ges möjlighet att möta och använda kulturarvet i sitt lärande.

Om skolan inte kan komma till museet, får museet komma till skolan. Västernorrlands museum ska naturligtvis fortsätta vara en given, efterlängtd och älskad mötesplats för de barn och unga som har möjlighet att ta sig till museet. Men länet är stort och alla elever har inte samma möjligheter att resa till Murberget. Likvärdigheten i den pedagogiska verksamheten behöver därför öka. Detta är en nationell utmaning, såsom konstaterats i Riksantikvarieämbetets kartläggning (RAÄ 2020:9) och det här målet ligger helt i linje med RAÄ:s egna målbild.¹¹

Målet kan nås genom att strategiskt arbeta på flera plan och genom att ta hänsyn till kommunernas och skolornas olika förutsättningar. Med stöd i bl.a. de resultat som kommit fram i projektets delstudier, behövs det ett varierat utbud där museet arbetar med uppsökande verksamhet, digitala lärresurser och aktiviteter samt med skolprogram som knyter an till det lokala kulturarvet i skolornas omedelbara eller relativa närhet. Det ska vara enkelt och eftertraktat för skolan att använda Västernorrlands museum som pedagogisk resurs. Skolor ska kunna välja mellan ett antal olika typer av aktiviteter utifrån de behov och förutsättningar som finns för just den aktuella skolan och dess elever.

Det är resurskrävande att nå hela länet och för att kunna uppnå det här målet är det också av stor vikt att samverka med regionen, kommuner och andra kulturarvsinstitutioner. För att underlätta för skapandet av en länsomfattande pedagogisk verksamhet bör länsmuseum samarbeta exempelvis med andra museer och kulturaktörer. Utan samverkan kan det bli svårt att kunna säkra att alla elever får möjlighet att möta och använda kulturarv i sitt lärande.

2. Den pedagogiska verksamheten präglas av barn och ungas delaktighet med fokus på medskapande pedagogik och lustfyllt lärande.

Elevers delaktighet och inflytande löper som en röd tråd i skolans styrdokument för hur undervisning och lärande ska organiseras (Alerby & Bergmark 2019), samtidigt som delaktighet också är ett viktigt mål för Västernorrlands museums uppdrag. Länsmuseum bör därför med hjälp av innovativa och kreativa metoder stärka barns och ungas delaktighet och lust att lära. Den pedagogiska verksamheten ska präglas av öppenhet och lyhördhet för vad barn och unga tycker är viktigt. Detta kan göras exempelvis genom en större målgruppsanalys, men också fortlöpande med hjälp av fokusgrupper samt kontinuerlig utvärdering av aktiviteter och lärresurser. Elever bör även aktivt tas in som agenter och medskapare av både innehåll och metoder för den pedagogiska verksamheten. De har särskild kunskap om bland annat sociala medier och andra digitala verktyg, samtidigt som de har expertkunskaper om vad barn och unga tilltalas av.

Att arbeta med barn och ungas delaktighet går hand i hand med frågor som berör demokrati, värdegrund och lika villkor. Den pedagogiska verksamheten vid länsmuseum kan, genom att arbeta med delaktighet och medskapande, bidra till att stärka elevers självkänsla och identitet, samt känslan av att vara involverad i vårt gemensamma kulturarv.

3. Innehållet i den pedagogiska verksamheten utgår från museets uppdrag samtidigt som det speglar skolans behov

¹¹ Mål 1 i RAÄ:s vision: "Alla elever i de utpekade skolformerna får, oavsett geografisk hemvist, möjlighet att möta och använda kulturarvet i sitt lärande." (RAÄ 2020:9)

Skolväsendet behöver vara med och definiera vilka förväntningar de har på museer och arkiv som alternativa lärmiljöer och som pedagogisk resurs i undervisningen (RAÄ 2020). Västernorrlands museum bör ha god kännedom och medvetenhet om vad skolan efterfrågar och behöver. Den pedagogiska verksamheten vid museet ska utgå från dess uppdrag men samtidigt förhålla sig till skolans läroplaner och måluppfyllelse inom flera ämnen, och skapa aktiviteter utifrån dessa. På så sätt kan museet öka förutsättningarna för att ses som en eftertraktansvärd lärmiljö och samverkanspartner. Detta arbete ska naturligtvis ha utgångspunkt i museets specifika potential och förutsättningar som lärmiljö.

Dialog med lärare, men också med skolledning, är av stor vikt för att kunna erbjuda aktiviteter som skolan efterfrågar. Dialog kan skapas exempelvis genom fokusgrupper och/eller kontinuerliga utvärderingar. Ett annat sätt att nå lärare kan vara att starta ett nätverk för kulturarvspedagogiska frågor. Samverkan med lärarutbildningen vid Mittuniversitetet är betydelsefullt för att öka medvetenheten bland nya lärare om museets pedagogiska verksamhet, men även för delaktighet i forskningssammanhang.

Länsmuseet bör arbeta med ämnesövergripande och aktuella teman, exempelvis demokratifrågor, lika villkor, hållbar utveckling, nationella minoriteter och källkritik. Det här är teman som redan finns med i museets uppdragsbeskrivning och som museet kan vara en resurs för.¹² Dessa teman kan också kopplas till läroplanerna, samtidigt som de är högaktuella och centrala för barn och unga i deras vardag. Att museet tar upp aktuella ämnen som både skolan och eleverna är intresserade av ökar attraktiviteten med att samverka med länsmuseet.

Förutsättningar för att nå målen

För att Västernorrlands museums pedagogiska verksamhet ska kunna bidra till skolans måluppfyllelse och nå hela länet krävs en tydlig styrning, samordning och effektiva arbetssätt. För att kunna nå målen behövs en handlingsplan och en mer detaljerad pedagogisk idé. Den pedagogiska idén ska vara tydlig och förankrad i aktuell forskning (se förslag på pedagogisk idé nedan). Det behöver också skapas ramar för hur samverkan - med barn och unga, lärare, rektorer, men också med andra aktörer - kan ske på bästa sätt.

Det behöver skapas en samsyn internt för hur museet på bästa sätt kan vara en pedagogisk resurs för skolan. Den interna samverkansprocessen skulle kunna vara det första steget som länsmuseet tar då den nya pedagogiska verksamheten ska byggas upp.

Samtidigt behöver den pedagogiska och kulturarvspedagogiska kompetensen vid länsmuseet stärkas. Ett förslag är att upprätta ett pedagogiskt team där flera för museet viktiga funktioner är med och bidrar med sina perspektiv. Teamets arbete skulle kunna ledas av en kulturarvspedagog som har samordning och pedagogisk utveckling som sina ansvarsområden. Det skulle också behövas medarbetare/pedagoger som arbetar mer "hands on" med att producera och genomföra skolprogram. Hur många personer som teamet ska bestå av behöver naturligtvis avgöras av museets resursläge. Det är dock viktigt att komma ihåg att även den digitala kompetensen behöver ökas parallellt med den pedagogiska, dessa två kompetenser behöver integreras och samverka på ett sömlöst sätt för att kunna skapa en flexibel, professionell och eftertraktad pedagogisk verksamhet gentemot skolan.

¹² Sara Grut visar på en modell med en beskrivning över områden arkiven kan fungera som en resurs för skolan (se Grut 2019:7). Modellen går också till stora delar användas som en utgångspunkt för det pedagogiska arbetet vid museet.

Utgångspunkter för en pedagogisk idé

Den pedagogiska idén, det vill säga vilka teorier och metoder den pedagogiska verksamheten skulle kunna bygga på, föreslås utgå från följande teman: *delaktighet*, *medskapande pedagogik* samt *aktivt och kreativt lärande*. Dessa begrepp går in i varandra men kan ändå vara intressanta att lyfta var och en för sig. Dessutom bör digitalisering och *teknikstött lärande* lyftas in på ett tydligt sätt.

Såsom konstaterades i punkt 2 i målbilden ovan, är *delaktighet* ett centralt begrepp i både skolans och i kulturarvsinstitutionernas värld. I det här sammanhanget kan delaktighet förstås både som en värdering och som en pedagogisk utgångspunkt. Att arbeta med barns och ungas delaktighet går naturligtvis värderingsmässigt hand i hand med exempelvis frågor som berör demokrati, värdegrund och lika villkor. Delaktighet som pedagogik innebär däremot att barns tankar och uttryck får reell betydelse (Pramling Samuelsson & Sheridan, 2003). Den pedagogiska verksamheten ska präglas av öppenhet och lyhördhet för vad barn och unga tycker är viktigt, men det innebär också ett aktivt förhållningssätt.

Barn bör aktivt tas in som agenter och medskapare av både innehåll och metoder för den pedagogiska verksamheten, vilket ökar möjligheterna för att deras perspektiv får en faktisk betydelse.

Här kan skillnaden mellan barnperspektiv och barns perspektiv samt begreppet *medskapande* vara hjälpsamma. Att inta ett barnperspektiv innebär att vuxna uppmärksammar konsekvenserna av olika beslut som berör barn. För detta behövs inte information från barnen själva. Att inta barns perspektiv innebär däremot att barnen själva har lämnat ett bidrag som påverkar besluten (Pramling Samuelsson & Sheridan 2003:71). Medskapande handlar om att kunna påverka besluten, men också att gemensamt komma fram till hur besluten ska verkställas. Medskapandet kan ses som ytterligare ett steg mot en mer inkluderande process som syftar till att sträva efter att ge barn och unga möjligheter att få sin röst hörd och bli lyssnad på (Widigson et al 2015). Inom pedagogiken är medskapande en relativt ny term även om det inte är helt nytt som fenomen. På svenska finns en handfull texter inom högskolepedagogik (Ahlgren, Grandsjö & Nilsson 2017; Scherp & Uhnöo 2018) medan begreppet verkar användas mer sällan inom grundskolans värld.¹³ Men medskapande processer kan användas för barn och unga i alla åldrar, även om metoderna för det kanske behöver se olika ut beroende på om det handlar om förskolebarn eller högstadiel elever.¹⁴ Medskapandeprocesser i museets värld har använts exempelvis på Nya Zeeland, där medborgare i en kommun bjöds in till att vara med i skapandet av museets utställningar (Rogers & Rock 2016). Medskapande pedagogik passar bra in i det bredare sättet att se på kulturarvspedagogik, där lärande genom kulturarv har ett tydligt syfte.

Delaktighet som pedagogik innebär naturligtvis mer än bara att barns perspektiv får en reell betydelse och att barn medverkar i de beslut som fattas. Forskningen visar att det finns även flera andra positiva effekter. Enligt en forskningsöversikt som Alerby & Bergmark sammanställt för Skolverket (2015) finns det studier som visat att eleverna utvecklat exempelvis ökad ansvarskänsla och självkänsla samt ökad grad av lärande när de varit delaktiga i beslutsfattande. Vissa studier har också visat en annan positiv effekt av delaktighet, nämligen att den egna hälsan och hälsorelaterade beteenden förbättrades. Även mobbning tenderar minska på skolor med hög del-

¹³ Söker du på det engelska begreppet *co-creation* så får du påtagligt fler träffar på texter som handlar om högre utbildning eller om konsumenter och olika marknadsföringsteorier.

¹⁴ Se exempel från en gymnasieskola i Trelleborg på <https://sustainablestories.se/startside/> (hämtad 2021-01-25).

aktighet. (Alerby & Bergmark 2015:64ff) Det har också visat sig lyckosamt att använda medskapande metoder i processer som syftar till att öka graden av social hållbarhet och likvärdighet (Widigson et al 2015). Kan läns museet bidra till dessa positiva effekter om museet antar ett förhållningssätt som innebär barns perspektiv och delaktighet i sin pedagogiska verksamhet?

Rent konkret skulle delaktighet och medskapande pedagogik vid läns museet kunna innebära att barn och unga involveras i planerandet av den pedagogiska verksamheten generellt, men också i förberedelserna och genomförandet av specifika skolprogram och aktiviteter för en särskild skola eller elevgrupp. De kan också vara delaktiga genom att själva "kulturarva", att skapa kulturarv, exempelvis genom digitala bidrag till samlingarna.¹⁵ En av medarbetarna vid Västernorrlands museum funderade under samtalet med utredaren hur museet ska kunna locka fler barn och ungdomar till att vara delaktiga i museets verksamhet. Kan en referensgrupp vara en väg att gå, eller kanske en brainstormarweekend med inslag av tävlingar? Eller går det att använda sig av pilotklasser som testar sig genom nya aktiviteter? Det finns en hel del goda idéer i omlopp redan nu, det gäller bara att ta vara på dem!

En annan utgångspunkt, som begreppen delaktighet och medskapande har en tydlig koppling till, är *aktivt lärande*. Det här perspektivet bör också finnas med i både planerandet och genomförandet av den pedagogiska verksamheten. Här finns mycket teorier att luta sig mot och det finns en uppsjö av forskning som visar att aktiva metoder gynnar lärande (se t.ex. Dewey 2004; Kolb 1984). John Dewey är kanske mest känd för sitt erfarenhetsbaserade motto, "learning by doing", som avser att eleven ska vara den aktive i undervisningssituationer och att pedagogen ska vara en handledare. Pedagogens uppgift är att uppmärksamma elevernas intressen och stimulera dem till lösning av olika problem.

Barn och unga är, enligt Dewey, motiverade av fyra behov eller intressen: 1) socialt behov av gemenskap, 2) nyfikenhet i att utforska, 3) lust att skapa och tillverka, samt 4) ett estetiskt intresse (Dewey 2004). Det här för oss till ytterligare ett begrepp som föreslås ingå läns museets pedagogiska idé, nämligen *kreativt lärande*. Enligt Lgr11 ska skolan stimulera "elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt deras vilja att pröva och omsätta idéer i handling och lösa problem" (Lgr11:3). Kreativt lärande gör eleverna mer aktiva, motiverade och engagerade (Warner & Myers 2010). Andra vinster av kreativt lärande är att barn och unga kan få utlopp för sina känslor, möjlighet att reflektera över sig själv och andra, samt stärka känslor av meningsfullhet och tillhörighet (Jeffrey & Woods 2008; Sawyer 2006). Ett exempel som kan nämnas här är [Hemslöjdskonsulenternas verksamhet](#) som finns vid Västernorrlands museum. De arbetar med kreativa inslag och integrerar exempelvis hållbarhet och kulturarv på ett pedagogiskt sätt. Den här typen av aktiviteter skulle kunna utvecklas även för andra uttrycksformer inom museets övriga pedagogiska verksamhet mot barn och unga, vilket också kan ses som ett uttryck för det kulturarvspedagogiska perspektivet - lärande genom kulturarv.

Den pedagogiska verksamheten, såsom den föreslås utformas ovan, behöver aktivt arbeta med teknikstött lärande och ökad digitalisering. För att nå ut i hela länet förutsätter varierande och flexibla metoder och att både material och aktiviteter kan finnas tillgängliga online. Det kan handla om aktiviteter som görs i realtid men framförallt om aktiviteter som finns i en resursbank så att lärare och elever lätt kan komma åt i sitt dagliga skolarbete. Exempel på sådant material finns både hos museer och arkiv i de olika regionerna, se exempelvis [Stockholmskällan](#) eller [Kul-](#)

¹⁵ Om begreppet "kulturarva" se exempelvis Qaisar Mahmoods blogginlägg <http://www.sverigemuseer.se/stafettbloggen/2012/10/qaisar-mahmood-alla-har-ratt-att-kulturarva/> eller Studieförbundets vuxenskola i Jönköpings projekt Kulturarva <https://www.arvsfonden.se/projekt/alla-projekt/projektsidor/kulturarva> (hämtad 2021-01-25).

[turarv Västmanland](#). Den pedagogiska verksamheten på det fysiska museet bör också utnyttja fördelarna med modern teknik och digitala inslag. Barn och unga idag är vana teknikanvändare och här finns oändliga möjligheter för att få med dem som aktiva agenter i medskapande processer. Ett exempel på hur ett sådant arbete skulle kunna ramas in är [Minnen](#), ett annat är [Collecting Social Photo](#).¹⁶

Sammanfattningsvis kan **den pedagogiska idén för Västernorrlands museum** formuleras på följande sätt:

Västernorrlands museum kan, genom att arbeta med *delaktighet* och *medskapande* samt med *aktivt* och *kreativt lärande*, bidra till att stärka barns och ungas identitet samt känslan att vi alla är en del av vårt gemensamma kulturarv.

Den pedagogiska strategin, inklusive vision, uppsatta mål och pedagogisk idé, bör ligga som grund för en handlingsplan som tar upp konkreta aktiviteter utifrån både långsiktiga och kortsiktiga mål för den pedagogiska verksamheten mot skolan. Eftersom den pedagogiska verksamheten, bara med de åtgärder som föreslås i den här rapporten, är mycket omfattande, behöver också en tydlig prioriteringsordning skapas. Detta överläts till Västernorrlands museums ledning tillsammans med museets medarbetare att ta ställning till.

4. Slutsatser och förslag för framtiden

Det övergripande målet för utredningen har varit att *ge förslag på hur det pedagogiska uppdraget gentemot skolan för Västernorrlands museum kan formas*. Det finns flera viktiga slutsatser som bör lyftas. Om vi sammanfattar resultaten från de två delstudierna som genomförts, i relation till tidigare forskning som lyfts ovan, så ser vi ett behov av ökad samverkan mellan museer och skolväsendet, större variation av olika typer av aktiviteter, ökad digitalisering och tydligare koppling till skolans läroplaner. Det som också blir tydligt i behovsanalysen är närhetsprincipen, att det finns önskemål om att museets aktiviteter kan ske närmare kommunerna och skolorna ute i länet. Men det som upplevs som framgångsfaktorer vid ett museum i en annan del av Sverige behöver nödvändigtvis inte vara en framgångsfaktor i den geografiskt omfattande regionen Västernorrland. Här finns subventionerade bussresor som ett exempel, vilket exempelvis Hallands och Upplands museer framhåller som mycket lyckade satsningar. Oavsett om resan till museet skulle vara gratis eller inte, så kan vissa skolor i Västernorrland inte besöka Murberget. Västernorrlands museum behöver därför hitta olika lösningar för olika delar av länet och där blir digitaliseringen och metoder för teknikstött lärande oerhört viktigt, i kombination med uppsökande verksamhet och skapandet av skolprogram som utgår från lokala platser i länet.

Den pedagogiska verksamhetens innehåll behöver motsvara förväntningarna hos skolor, lärare samt barn och unga på ett bättre sätt. Genom att arbeta med flera ämnen och tema, gärna ämnesövergripande och med generella förmågor i fokus, kan museet hitta flera skolsamverkanspartners i länet. Barnen bör själva delta i planeringen och genomförandet av aktiviteter, de kan bidra till kulturarvet i samtiden och i framtiden för att skapa mening för sig själva och för andra. Museet bör samarbeta med Mittuniversitetet och då särskilt med lärarutbildningen, för att bli en naturlig del i lärarnas föreställningsvärld av olika lärmiljöer.

¹⁶ Infrastrukturmedel för utveckling av en större plattform har nyligen ansökts.

I Västernorrland finns goda förutsättningar att arbeta med teman som är meningsfulla och som intresserar barn och unga, samtidigt som de kan kopplas till skolans uppdrag och läroplanerna. Demokratifrågor, minoritetsfrågor (med närvaro av samer och andra nationella minoriteter, men också av nyanlända) och hållbar utveckling går att jobba med både i ett historiskt och i ett samtida perspektiv. Likaså frågor om lika villkor, normkritik och identitet (exempelvis hbtqi). Världsarvet Höga kusten finns bara runt knuten, varför inte utnyttja detta faktum till att jobba med hållbarhet, kanske i samverkan med Naturum?

Det finns även andra museer i regionen som torde vara intresserade av en mer kontinuerlig och tydlig samverkan kring de kulturarvspedagogiska frågorna. Tillsammans kanske det blir lättare att nå hela länet och på så sätt öka likvärdigheten för skolor och elever? Det kan också tänkas att museet utvecklar samverkansformerna i det redan existerande nätverket [Museer i norr - ett nätverk för kunskap](#) till att innefatta de pedagogiska frågorna på ett mer tydligt sätt för hela Norrland. Det vore också önskvärt att kunna samarbeta mer på nationell nivå, med Riksantikvarieämbetet, med museer som redan verkar i området (exempelvis Nordiska museet genom dokumentationsprojektet Minnen) och även andra samverkanspartners.

Några viktiga detaljer som förts fram av medarbetare vid Västernorrlands museum är vikten av autentiska berättelser och vikten av vetenskaplighet. Verksamheten bör ha god insikt i senaste forskningen och omvärlden, vad som händer vid andra museer både i Sverige och internationellt.

De viktigaste slutsatserna för det här projektet kan sammanfattas dels i den pedagogiska strategin i stycket ovan, dels i följande punkter med förslag för fortsatt arbete:

- Skapa relationer och möjligheter till ömsesidigt erfarenhetsutbyte och kunskapshöjning genom samverkan med
 - elever, lärare och skolledningar i hela länet
 - musei- och kulturarvspedagoger på länsnivå men också på nationell nivå, exempelvis genom läns museernas samarbetsråd - [Sveriges största museum](#)
 - lärarutbildningen och forskare vid Mittuniversitetet
- Öka medvetenheten och kunskapen om museet som lärmiljö genom
 - ovannämnda samverkanspartners
 - webben och sociala medier
 - ökad samverkan kring forskning om museer och pedagogik
- Kombinera flera olika lärmiljöer och metoder för att kunna erbjuda lösningar som är anpassade efter kommunernas olika behov och för att kunna nå ökad likvärdighet i länet. Detta innebär utveckling av
 - de fysiska lärmiljöerna på museet
 - digitala lärmiljöer och lärresurser på webben
 - lärresurser till varierande åldersgrupper och ämnen
 - uppsökande verksamhet (särskilt där det inte finns möjlighet att besöka ett museum)
 - aktiviteter som utgår från lokala platser i de olika kommunerna
 - ämnesövergripande teman och innehåll som har en tydlig koppling mot läroplanerna, t.ex. demokratifrågor, lika villkor och normkritik, nationella minoriteter, hållbar utveckling, historiebruk och kritiskt tänkande

- Stärk den pedagogiska kompetensen vid läns museet genom att
 - utöka personalstyrkan med för uppdraget lämpligt antal kulturarvs pedagoger
 - ta tillvara den befintliga kompetensen och kunskapsbasen som redan finns hos museets personal
 - skapa en arbetsgrupp eller ett team som kontinuerligt arbetar med vidareutveckling av de pedagogiska inslagen i all verksamhet vid museet
 - skapa utrymme för pedagogisk reflektion och fortbildning av de anställda
 - införa ett systematiskt kvalitetsarbete som inkluderar utvärdering och mål- och resultatuppföljning av den pedagogiska verksamheten

När det gäller förstärkning av den pedagogiska kompetensen vid museet så pågår det i skrivande stund en rekrytering av en kulturarvs pedagog med inriktning mot pedagogisk utveckling, samordning och samverkan. Utifrån det som utredningen kommit fram till och för att tillgodose hela länets behov så finns det dock behov av att ha tillgång till fler pedagoger. Detta är givetvis något som kan byggas upp mer långsiktigt utifrån läns museets resursläge.

Det behöver skapas en handlings- och aktivitetsplan utifrån utredningens resultat, tillsammans med en tydlig prioriteringsordning då arbetet är mycket omfattande. Vad museets ledning än kommer fram till att den vill prioritera, så kan det slutligen understrykas att den sista punkten ovan, införandet av ett systematiskt kvalitetsarbete med utvärdering och resultatuppföljning, är en central del i att museets pedagogiska verksamhet gentemot skolan ska uppfattas som professionell, eftertraktad och präglas av kompetens och flexibilitet.

5. Referenser

Citerade verk

Länkar till samtliga digitala resurser är hämtade mellan oktober 2020 och januari 2021.

- Ahlgren, Lina, Grandsjö, Linda & Nilsson, Annika (2017). [What's in it for me? Co-creation mellan studenter, lärare och bibliotekarier i skapandet av e-lärojekt](#). I *Om samverkan, mångfald och mellanmänniska möten. Proceedings från Lunds Universitets Pedagogiska Utvecklingskonferens 2017*, (ss. 12-19).
- Alerby, Eva & Bergmark, Ulrika (2015). *Delaktighet för lärande*. Stockholm: Skolverket.
Hämtat från <https://www.skolverket.se/publikationsserier/forskning-for-skolan/2015/delaktighet-for-larande>
- Alerby, Eva & Bergmark, Ulrika (2019). *Elevernas delaktighet och inflytande: vad är det och varför är det viktigt?* Skolverket. Hämtat från <https://larportalen.skolverket.se>
- Gidlund, Katarina L. (2019). *Lilla Digitaliseringsboken*. Forum för digitalisering, Mittuniversitetet.
- Grut, Sara (2019). [Arkiv och skolverksamhet. Bakgrund, nuläge och förslag för framtiden](#). Riksarkivet, Dnr RA 04-2017/10443.
- Grut, Sara & Kling, Sofia (2011). [Att lära för livet genom historia och kulturarv](#). Paper presenterad vid *Historikermötet*, Göteborg 2011.
- Hansen, Anna (2014). The heritage learning framework and the Heritage Learning Outcomes. i D. Christidou, *Implementing Heritage Learning Outcomes*. Fornvårdaren 37. Östersund: Jamtli.
- [Kulturplan Västernorrland 2019-2022](#). Region Västernorrland.
- [Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet](#) (2011). Stockholm: Skolverket, LGR11.
- Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2003). [Delaktighet som värdering och pedagogik](#). I *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), ss. 70-84.
- RAÄ. (2019). [Kartläggning av skolans användning av digitala kulturarvsresurser](#). Stockholm: Riksantikvarieämbetet, dnr 04340-2017.
- RAÄ. (2020). [Skolan och kulturarvet: regeringsuppdrag att kartlägga och främja samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutionerna](#). Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- [Regionalt uppdragsavtal till stiftelsen Länsmuseum Västernorrland](#). (2018). Härnösand: Region Västernorrland och Härnösands kommun.
- Rogers, Alexandra & Rock, Jenny (2016). [Community co-creation of exhibitions within a museum setting](#). *Connections, Issue 2, Dec*, 62-74.
- Sawyer, R. Keith (2006). [Explaining Creativity. The Science of Human Innovation](#). Oxford Univ Press.
- Jeffrey, Bob & Woods, Peter (2008). *Creative Learning in the Primary School*. Routledge.
- [Strategiskt kulturarvsprogram för Västernorrland 2017-2020](#). Härnösand: Region Västernorrland & Länsstyrelsen Västernorrland.
- Svedin, Glenn (2020). *Museet – ett didaktiskt rum. Undervisning och lärande vid Sundsvalls museum*. Sundsvall: Mittuniversitetet. Opublicerad rapport.
- Warner, Scott A., & Myers, Kerri L. (2010). [The Creative Classroom: The Role of Space and Place toward Facilitating Creativity](#). *The Technology Teacher, December/January 2010*.

Widigson, Mats, Paulsson, Lars, Olofsson, Gabriella, Lorentzi, Åsa & Allelin, Majsja (2015). [*Ungas medskapande. Lärande av ungas erfarenheter*](#). Mistra Urban Futures Reports 2015:1. Göteborg: Mistra Urban Futures och Västra Götalandsregionen.

Världskulturmuseerna (2019). [*Vår strategi för pedagogisk utveckling mot skolan 2019-2021*](#). Dnr 274/2019.

Zipsane, Henrik (2009). Lifelong learning through heritage and art. i P. Jarvis (red.), *The Routledge International Handbook of Lifelong Learning* (ss. 173-182). [Taylor & Francis e-Library](#).

Zipsane, Henrik, Löfstedt, Ulrica, & Domeij Lundborg, Maria (2018). *Kulturarvsinstitutionerna och skolväsendet. En forskningsöversikt*. Östersund: Nordiskt centrum för kulturarvspedagogik.

Övrig litteratur

Ej citerade i men av intresse för utredningen.

Axelsson, Cecilia (2009). [*En meningsfull historia? Didaktiska perspektiv på historieförmedlande museiutställningar om migration och kulturmöten*](#). Acta Wexionensia, 2009.

Anderson, Johanna (2017). [*Arkivet – en resurs för skolan? En arkivpedagogisk studie utifrån arkivens samarbete med skolan*](#). Uppsala universitet, Institutionen för ABM.

Aronsson Peter, Per Gerrevall och Erika Larsson (red.) (2000) [*Att resa i tiden. Mål och medel i mötet mellan museum, skola och elever*](#). Centrum för kulturforskning, Växjö Universitet.

Bergsland, Annika (2003), Så mötas de två: skola och museum: en museipedagogisk diskurs, Uppsala universitet, Institutionen för kulturantropologi och etnologi.

Fredengren, Christina, Wolfhechel Jensen, Ola, & Wall, Åsa (red.) (2012). [*I valet och kvalet. Grundläggande frågor kring värdering och urval av kulturarv*](#). Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Grut, Sara & Zipsane, Henrik (2011). [*Rapport om lärande och pedagogik på museer i Sverige*](#). Nordiskt centrum för kulturarvspedagogik (NCK).

Insulander, Eva (2010). [*Tinget, rummet, besökaren. Om meningsskapande på museum*](#). Stockholms Universitet.

Jonsson Malm, Carolina (2016). [*Handbok för att främja samverkan mellan museer och universitet*](#). Kalmar läns museum & Linnéuniversitetet.

Ljung, Berit (2009). [*Museipedagogik och erfارande*](#). Stockholm: Pedagogiska Institutionen, Stockholms Universitet.

[*Möten med möjligheter - en rapport om lärares och museers perspektiv på samverkan*](#). Riksställningar, 2017.

Nordbäck, Carola (2018). "Kulturarven, skolorna och museerna: bidrag till kritisk kulturpedagogik", i Franck, Olof, & Thalén, Peder (red), *Interkulturell religionsdidaktik: utmaningar och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.

Palviainen, Ritva (2016). Museipedagogik och livslångt lärande. *Nordisk Museologi* 2, 2016:15. Web: <https://doi.org/10.5617/nm.3808>

Wollentz, G., & Kuhlefeldt, H. (2020). [*Heritage as a process of connecting – Pluralism and diversity in Nordic and Baltic museums*](#). *International Journal of Heritage Studies*, 26.

Zipsane, Henrik, Sara Grut, Maria Domeij Lundborg, Anna Hansen & Dimitra Christidou (2015), [*Comparative report on learning and pedagogy in Nordic and Baltic museums 2015*](#), Nordiskt centrum för kulturarvspedagogik (NCK)

Webbsidor

Länkar till samtliga webbadresser är hämtade mellan oktober 2020 och januari 2021.

Barnkonventionen: <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>

Collecting Social Photo: <http://collectingsocialphoto.nordiskamuseet.se/>

Digitalt museum: <https://digitaltmuseum.org/>

Hemslöjdskonsulenterna i Västernorrland: <https://vnmuseum.se/hemslöjdskonsulenterna/>

Human Nature Skola: www.humannatureskola.se

Kulturarv Västmanland: <https://kulturarvvastmanland.se/>

Länsmuseerna: <https://lansmuseerna.se/organisation/om-oss>

Minnen: <https://minnen.se/>

Stockholmskällan: <https://stockholmskallan.stockholm.se/skola/>

Västernorrlands museum: <https://vnmuseum.se/>

Bilagor

Se särskild bilaga för delstudierna 1 och 2.

**VÄSTER
NORRLANDS
MUSEUM**